

Isidora Wattles¹

UDC 303.62

317.77

Originalan naučni rad

Primljen: 07.10.2019.

Prihvaćen: 27.12.2019.

INTERVJU KAO ISTRAŽIVAČKA METODA: TEORIJSKI ASPEKTI

REZIME: Ovaj rad se bavi teorijskim aspektima naučne metode intervjua u društveno-humanističkim istraživanjima. Cilj je da se prikaže utemeljenost a ne prizvoljnost upotrebe ove metode, dakle, da se pruži argumentacija o opravdanosti intervjua u istraživanjima. U radu se na prvom mestu govori o pozitivističkoj i naturalističkoj naučnoj paradigmi kako bi se doveli u vezu određeni aspekti kvantitativnih i kvalitativnih istraživanja. Zatim se govori o samom intervjuju, tipovima, svrsi, procedurama – od prikupljanja podataka do analize i kontekstualizacije istih, kao i zaključivanja na osnovu dobijenih rezultata. Navode se određeni problematični aspekti intervjua. Poslednji deo rada govori o validnosti istraživanja u kojima je upotrebljen intervju. Može se zaključiti da je intervju zahtevna metoda koja sobom nosi veliki potencijal i omogućava donošenje validnih i relevantnih zaključaka.

KLJUČNE REČI: intervju, istraživačka metoda, kvalitativna istraživanja, validnost, naturalistička paradigma

1. Uvod

U naučnim istraživanjima testiranje hipoteza i dobijanje validnih rezultata moguće je samo ako su za istraživanje odabrane adekvatne metode prikupljanja, analize i prikazivanja podataka. Ovaj rad govori

¹ Autorka je docent na Fakultetu za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Bul. Oslobođenja 76, Novi Sad. Email: isidora.wattles@gmail.com

o najvažnijim teorijskim aspektima istraživačke metode intervjua, sa ciljem da se umanje predrasude prema ovoj metodi kao diskutabilnoj pa čak i nenaučnoj, te kako bi se eventualno istraživači lakše odlučivali za ovu metodu u onim oblastima u kojima je ona neprocenjiv izvor validnih podataka. Prikazani elementi mogu primeniti u društveno-humanističkim naukama.

2. Naučne paradigme: od pozitivizma do naturalističke paradigme

Pozitivistička paradigma svet sagledava kao objektivna i pokazuje ga kao jednu objektivnu stvarnost. Naime, pozitivizam teži da sve aspekte stvarnosti pokaže kao činjenicu i naučni fenomen (Beck, 1979). Kao opšti trend, pozitivizam podvodi i društvene nauke pod isti režim:

„Društvene pojave treba posmatrati u svetlu fizioloških (ili bioloških) zakona i teorija, i izučavati empirijski, kao i fizičke pojave. Takođe, biološke pojave treba sagledati u svetlu hemijskih zakona i teorija, i tako dalje raščlanjivati do korenskih pojava.“ (Oldroyd, 1986)²

Ovo implicira da metodološki postupci prirodnih nauka mogu direktno biti korišćeni u društvenim naukama, kao i da krajnji proizvod istraživanja društvenih pojava može biti formulisan u vidu zakona i generalizacija koje definišu prirodne pojave (Cohen, Manion, Morrison, 2005: 8). Pozitivizam takođe zastupa stav da samo nauka može da obezbedi idealno znanje.

Naučni metod direktno je proistekao iz pozitivističke paradigme. Osnovna postavka naučnog metoda je definisanje standarda i procedura koji mogu da pruže potporu otkrivenim činjenicama, da pokažu poklapanje i podudarnost imenovanih zakona i dešavanja u svetu (Cuff

² “For social phenomena were to be viewed in the light of physiological (or biological) laws and theories and investigated empirically, just like physical phenomena. Likewise, biological phenomena were to be viewed in the light of chemical laws and theories; and so on down the line.” (Oldroyd, 1986).

& Payne, 1979: 4). Fokus naučnog metoda je uspostavljanje relacija na osnovu kvantitativnih podataka.

Ovakvoj postavci posmatranja sveta u okviru društvenih nauka može se uputiti mnoštvo primedbi: pozitivizam trpi ozbiljne kritike od kraja devetnaestog veka, a doseže vrhunac tokom sedamdestih godina dvadesetog veka (Roszak, 1970; Habermans, 1972, i drugi). Kao prvo, kompleksnost ljudske prirode i suština društvenih pojava u oštrom su kontrastu sa uređenim i pravilnim zakonima prirodnog sveta. Ovaj aspekt je veoma izražen u kontekstu učionice i škole, gde problemi u nastavi, učenju i ljudskoj interakciji predstavljaju za pozitivističku paradigmu gotovo nerešiv problem (Cohen, Manion & Morrison, 2005: 10). Naučna projekcija sveta isključuje pojmove izbora, slobode, individualnosti i moralne odgovornosti. Beck (1979) navodi da je naučni metod doveo do dehumanizacije pojedinca, dok Kierkegaard (1974) ističe potrebu za re-afirmacijom subjektivnosti, kroz koju pojedinac posmatra sopstveni odnos sa onim što čini fokus istraživanja.

Pozitivistički pristup ostavlja nam mogućnost ustanovljavanja pojava koje se ponavljaju, koje su predvidljive, koje su vidljive, ali ne i onih koje predstavljaju „unutrašnji svet“. Samim tim, on isključuje proučavanje estetskog, kritičkog, moralnog, kreativnog i drugih vidova ljudskog poimanja sveta, i svodi svo ljudsko ponašanje na mehanički aspekt (Habermas, 1972). Konačno, za pozitivistički pristup u društvenim naukama mnogi autori tvrde da daje banalne i trivijalne zaključke od kojih oni kojima je uvid u „unutrašnji svet“ najviše potreban – nastavnici, socijalni radnici, psiholozi, menadžeri i sl. – nemaju dovoljno koristi, ako je uopšte imaju (Cohen, Manion & Morrison, 2005: 19).

Kao rezultat gorenavedenog u proučavanju društva oformio se novi stav: društveni svet se može razumeti samo sa stavnovišta pojedinaca koji su deo događaja koji se ispituju. Ovakav pojedinac je autonoman i njegovo ponašanje može da razume i objasni samo istraživač koji deli njegov referentni društveni okvir. Nasuprot pozitivističkoj postavci, svet se može razumeti samo iznutra, a društvene nauke moraju biti subjektivne. Iz ovoga direktno sledi da istina nije jedinstvena, nego da postoje višestruke istine, koje zavise od interpretacija pojedinaca u datim situacijama (Lincoln & Guba, 1985: 24-32). Ovakvo posmatranje sveta pripada naturalističkoj paradigmi.

Kako naturalistička paradigma proučava ono što je individualno u okvirima društvenog konteksta, vremena, i neodvojivo od svih implikacija tog konteksta, u njenoj suštini je da je ono *što se zna* i onaj *ko zna* neodvojivo (Cohen, Manion & Morrison, 2005: 137). To znači da se značenje društvenih situacija može ustanoviti kroz interpretaciju, i stoga je istraživač ne samo pasivni posmatrač, nego ključni aspekt istraživanja. Istraživač može biti isključivo subjektivan jer ne može odeliti svoja iskustva od doživljavanja dela stvarnosti koju posmatra. Istraživač je instrument istraživanja (Eisner, 1991: 33-34).

Analiza dobijenih podataka zasniva se na utemeljenoj teoriji, što istraživaču omogućava da svoje rezultate stavi u širi kontekst. Sami rezultati se opisuju i predstavljaju u onom obliku koji omogućava izuzetno detaljan opis ljudskog ponašanja, pri čemu se tumačenja rezultata predstavljaju kao iskustva učesnika u istraživanju – u okviru naturalističke paradigme istraživačke metode nisu kvantitativne nego kvalitativne, a saopštavanje rezultata vrši se putem detaljne analize i opisa (Eisner, 1991: 35).

2.1. „Ugovoreni brak“ između pozivitizma i naturalizma: triangulacija u naučnim istraživanjima

Veoma dobra praksa u istraživanjima je sagledavanje ispitivane pojave iz više uglova, kao i prikupljanje podataka putem različitih metoda. Razlog ovome je potencijalno uopštavanje pojave koje je zapravo rezultat pojedinačnog događaja, kao i da je samo utvrđivanje pojave posledica datog metoda prikupljanja podataka (Lin, 1976). Kako bi istraživač sa većom sigurnošću mogao opisati proučavanu pojavu, ukrštanje metoda – triangulacija – nameće se kao prirodno rešenje (Creswell, 2008). S obzirom na ograničenja svih metoda, kombinacija različitih otkriće više dimenzija ili aspekata date pojave. Boring (1953) jedan od prvih istraživača koji pominje triangulaciju, kaže da ukoliko postoji samo jedna interpretacija, pojava je dijagnostikovana, ukoliko postoje dve definicije, postiže se validnost, dok višestruko defnisanje datu pojavu materijalizuje.

Triangulacija može biti triangulacija istraživača (eng. *investigator triangulation*) – kada postoji više od jednog istraživača, metodološka

(eng. *methodological triangulation*) (Denzin, 1970) – kada se upotrebom različitih metoda ispituje jedna pojava. Na primer, prvo se kvantitativnim metodama utvrđuje postojanje ili odsustvo određene pojave, frekvencija, distribucija, korelacija, itd, a zatim se kvalitativnim metodama utvrđuju razlozi utvrđenim pojavama i njihovim međusobnim vezama, na primer, putem intervjua i observacije. Ukrštanjem kvantitativnih informacija o veličini i frekvenciji pojave, i kvalitativnih informacija iz individualne perspektive učesnika i konteksta ostvaruje se detaljniji uvid u istraživanu pojavu, veća validnost prikupljenih podataka i stvara se celovitija slika istraživanog problema (Patton, 2002: 248).

3. Intervju kao naučna metoda

Jedan od načina da se prikupe podaci o istraživanoj pojavi je intervju. U naturalističkoj paradigmi, koja pretpostavlja pojedinca kao osnovu društva, intervju čini jedan od nezaobilaznih metoda. Ljudska interakcija jedan je od centralnih načina za razmenu informacija, pa tako i u saznavanju (Kvale, 1996: 14). Međutim, nije svaka komunikacija, a ni svaki razgovor intervju. Razlika između intervjua i običnog razgovora je u tome što intervju služi određenoj svrsi koja nije sam razgovor (npr. da se nešto sazna o određenoj temi ili određenom iskustvu učesnika), a u najvećem broju slučajeva u pitanju je jednosmeran dijalog, gde istraživač postavlja pitanja, a ispitanik odgovara na njih (Brinkmann, 2008).

3.1. Tipovi intervjua i komunikativni zahtevi

Intervjui se dele na tri tipa u zavisnosti od stepena planiranog³:

(1) nestrukturisasi (engl. *unstructured*), tokom koga istraživač postavlja pitanja otvorenog tipa da bi od učesnika dobio odgovore ve-

³ Intervjui se mogu grupisati i po drugim aspektima, na primer po svrsi, grupi ispitanika, nivou formalnosti i slično (v. na primer Cohen, Manion & Morrison, 2000), međutim, podela intervjua na stepen strukturisanosti dovoljan je teorijski okvir za opseg ovog rada.

zane za njihovo viđenje date pojave, pri čemu su sama pitanja veoma uopštena, a sam ispitanik svojim govorom određuje pravac kretanja razgovora, dok istraživač nema unapred određena pitanja, nego ih formuliše tokom intervjuja u zavisnosti od informacija koje dobija od ispitanika (Firmin 2008a);

(2) polustrukturisani (engl. *semi-structured*), kada istraživač postavlja niz unapred formulisanih, ali otvorenih pitanja; ovim se omogućuje više kontrole nad pravcem i sadržajem razgovora, nego u situaciji nestrukturisanog intervjuja; tokom intervjuja istraživač može doći do podataka koji nisu očekivani, a datu pojavu osvetljavaju iz drugog ugla, te dozvoljavaju i postavljanje dodatnih pitanja, koja u pripremi intervjuja nisu postojala, što ovaj tip intervjuja čini fleksibilnim i pogodnim za istraživanja u kojima neku pojavu treba sagledati dubinski i gde je veoma važno lično iskustvo ispitanika (Ayres 2008);

(3) strukturisani (engl. *structured*), u kom se postavljaju standardizovana pitanja svim učesnicima u istraživanju. Istraživač postavlja unapred osmišljena pitanja, od kojih ne odstupa bez obzira na odgovore ispitanika; postavljaju se sva pitanja koja su predviđena, svim ispitanicima bez izuzetka; ovim se postiže velika pouzdanost, dok se ograničenje ovog tipa ogleđa u tome što je moguće da planirana pitanja ne otkrivaju pojavu na adekvatan način (Firmin 2008b).

Intervju nije samo metoda prikupljanja podataka, on je po svojoj prirodi društveni i interpersonalni susret. Svaka međuljudska interakcija teče bez problema dok se njena neipsana pravila ne prekrše. Iz ovog razloga, ispitivač radi očuvanja komunikativnog procesa mora voditi računa o mnogim aspektima interpersonalne interakcije. Na prvom mestu, neophodno je obezbediti takvu atmosferu u kojoj se ispitanici osećaju bezbedno da otvoreno komuniciraju. Zatim, neophodno je da dobro proceniti kognitivne, etičke, emotivne aspekte komunikacije kao i da motriti dinamiku intervjuja kako se ne bi ugrozio nijedan od navedenih fakotra tokom interakcije (Kvale 1996: 125, 147).

3.2. Proceduralni aspekti intervjua – od prikupljanja do analize podataka

Uz pristanak ispitanika, intervjui se snimaju u vidu audio ili video zapisa. Svrha ovakve prakse je naknadna mogućnost preslušavanja intervjua i obavezna transkripcija istih radi lakšeg pristupa podacima, a posebno radi analize sadržaja. Prilikom odabira metode snimanja intervjua mora se voditi računa o tome koji aspekt predstavlja najadekvatniji zapis informacija. Dok je audio zapis najčešće upotrebljavan zbog praktičnosti i u velikom broju slučajeva je dovoljno informativan, video zapis pruža uvid u neverbalne aspekte komunikacije koji su veoma često dragoceni za precizno tumačenje dobijenih podataka (Mishler, 1986; Morrison, 1993).

Međutim, prilikom transkripcije rađaju se novi metodološki problemi. Transkripcija je nezaobilazna jer jedino transkribovan materijal može biti podložan adekvatnoj analizi. Proces je mukotrpan i zahteva veliko mentalno angažovanje, pažnju i veštinu. Međutim, problematičnost transkripcije ogleda se velikoj meri u tome što se neizbežno gube informacije, posebno ako se transkribuje video zapis u kome je nužno opisati i neverbalni aspekt komunikacije. Kvale (1996:166) navodi da se zbog ovoga transkripcija može smatrati selektivnom transformacijom, te sam transkript intervjua predstavlja već interpretirane podatke i kao takav može da predstavlja barijeru između istraživača i autentičnog intervjua koji transkript predstavlja.

Materijal dobijen putem intervjua potrebno je analizirati. Najčešće se to radi procedurom kodiranja, bodovanja ili kategorisanja. Analiza intervjua je neizbežno interpretativne prirode, proizvod refleksije istraživača (Cohen, Manion & Morrison, 2005). Iako tako dobijeni podaci izgledaju manje precizni u poređenju sa numeričkim podacima kvantitativnih metoda, oni se u potpunosti uklapaju u naturalističku paradigmu u kojoj je: 1) akcenat na subjektivnom, tj. na ličnim interpretacijama iskustva, te zbog toga ne postoji jedna objektivna istina nego više subjektivnih istina; 2) istraživač neodvojivi i ključni deo istraživanja koji svojom interpretacijom i subjektivnim doživljajem postaje instrument istraživanja (Kvale, 1996).

Ovakva teorijska postavka može delovati haotično i nesvrshodno, te se zbog toga istraživač mora pripremiti za iscrpan posao analize sadržaja intervjua. Kodiranje je po Kerlingeru (1970) prevodeње odgovora na pitanja i drugih informacija dobijenih od ispitanika u određene kategorije u svrhu analize, ali i interpretacije i diskusije dobijenih rezultata. Kodiranje je dakle pripisivanje određene kategorije nekom podatku pri čemu se kategorije mogu odrediti unapred po očekivanjima istraživača, što se naziva deduktivna kategorizacija, ili na osnovu dobijenih podataka iz intervjua, što se naziva induktivna kategorizacija, ili se pak mogu koristiti obe vrste kategorizacije (Cohen, Manion & Morrison, 2005; Patton, 2002). Prilikom kategorizacije, neophodno je obezbediti da imenovane kategorije blisko odražavaju ciljeve istraživanja, da su sveobuhvatne i da se međusobno ne preklapaju.

Brenner *et al.* (1985) navode i sledeće procedure kao obavezne u analizi sadržaja intervjua: nakon izvršenog kodiranja, obavezno je izvršiti proveru ključa za kodiranje, kako bi se uočeni obrasci i kategorije mogli smatrati pouzdanim rezultatima. Upravo u ovom delu analize moguće je uočiti kategorije koje nisu unapred planirane; ovaj aspekt kvalitativnih istraživanja predstavlja značajnu istraživačku dobit. Nakon detaljne analize, kodiranja i kategorizacije, podatke je moguće kvantifikovati te predstaviti kao statističke obrasce.

Podaci se dalje interpretiraju i kontekstualizuju, kako na makro-planu – poredeći ih sa drugim istraživanjima i relevantnim teorijama, tako i na mikro-planu u okviru datog istraživanja. Ovakav tretman dovodi do adekvatnog uopštavanja i donošenja zaključaka.

3.3. Problematični aspekti intervjua

Pre sprovođenja intervjua, istraživač mora biti potpuno svestan problematičnih aspekata ove metode prekupljanja podataka. Neke poteškoće već su navedene u okviru procedure intervjua.

Dodatni problematični aspekt je potencijalna varijabilnost različitih faktora prilikom intervjuisanja pojedinih učesnika kao što uspostavljanje nejednakog nivoa poverenja, društvene distance i količini kontrole koju je ispitivač u stanju da sprovede. Osim individualnih ra-

zlika, neki aspekti se tiču ljudskih afektivnih stanja i komunikativnih ili kognitivnih strategija kojima se koriste. Ispitanici se mogu osećati nelagodno i pribеći upotrebi strategija izbegavanja, posebno u slučajevima kada ispitivanje zadire preduboko u određenu materiju. Povrh toga, kako ispitanik tako i ispitivač mogu verbalno pojednostavljivati odgovore što dovodi do gutka tačnosti informacija. Čak i kada prilikom intervjua postoji iskrena želja za saradnjom i otvorenom komunikacijom, može se desiti da na isti način iskazana informacija predstavlja različite stvari pojedinim ispitanicima. I na kraju, kao i u svakodnevnoj komunikaciji, nemoguće u potpunosti voditi razgovore koji se oslanjaju isključivo na racionalne aspekte bivstovanja (Cohen, Manion & Morrison, 2005, 267-268).

U literaturi se navodi poseban problem kod intervjuisanja dece. Naime, deca koja imaju želju da učestvuju u intervjuiima, radije će reći bilo šta nego ništa, čime se dovodi u pitanje pouzdanost podataka. (Simons 1982; Lewis 1992).

4. Validnost istraživanja metodom intervjua

Pojam validnosti (eng. *validity*) instrumenata i istraživanja potiče iz kvantitativnih pristupa, gde se pouzdanost definiše kao osobina instrumenata koje koriste istraživači prilikom merenja pojava koje proučavaju, pri čemu su instrumenti pouzdani ako dosledno proizvode iste rezultate kada se daju istim ili različitim osobama (Donmoyer, 2008).

Pitanje validnosti istraživanja je ključno – bez ispunjenja ovog uslova istraživanje je bezvredno. Međutim, validnost nije aspekt koji se može u potpunosti ispuniti, ali je neophodno preduzeti sve potrebne mere kako bi se osigurala što veća validnost istraživanja, kako u kvantitativnim, tako i u kvalitativnim istraživanjima.

Kvalitativna istraživanja kao osnovni uslov moraju ispuniti one kriterijume koji čine naturalističku paradigmu. Neki od tih uslova po Lave i Kvale (1995: 220) su:

- prirodno okruženje je mesto na kome se prikupljaju podaci;
- kontekst cele situacije neodvojiv je od eksperimenta;
- istraživač je deo miljea koji ispituje;

- podaci su važni za dati socijalni kontekst i situaciju;
- jedini pravi instrument za merenje ljudskog ponašanje jeste sam čovek kao takav, istraživač je ključni instrument istraživanja;
- podaci su deskriptivni;
- fokus istraživanja su više procesi nego krajnji proizvodi;
- indukcijom se generišu kategorije;
- podaci su prezentovani iz ugla respondenta a ne istraživača.

Kako nabrojani aspekti ne ispunjavaju pozitivističke uslove na koje se može primeniti pojam validnosti, neki autori smatraju da pojam validnosti u kvalitativnom istraživanju treba zameniti pojmovima autentičnost, doslednost i potvrdivost, metodološka koherencija, osetljivost istraživača i detaljan opis svih procedura i ostalih elemenata koji se odnose na istraživački projekat (Lincoln & Guba, 1985).

Interna validnost opisuje doslednost korišćenih metoda za prikupljanje podataka, a uslov validnosti jeste verodostojnost u prikazivanju situacije. Postizanje verodostojnosti može se postići na nekoliko načina: uključivanjem više istraživača, istraživači su i učesnici, upotreba tehničkih sredstava za beleženje pojava – pisano beleženje, ili snimanje zvučnog ili video zapisa (LeCompte & Preissle, 1993: 338). Kao jedan od najvažnijih aspekata jeste sposobnost istraživača da verodostojno predstavi podatke iz ugla ispitanika (LeCompte & Preissle, 1993: 323-4). Lincoln & Guba (1985: 219, 301) dalje navode kao neophodne uslove za ostvarenje autentičnosti trajanje istraživanja, triangulaciju i negativnu analizu slučaja koja opisuje pojavu suprotnu očekivanoj, a verodostojna interpretacija „negativne” pojave može poslužiti za redefinisavanje zaključaka kako bi se mogla generisati hipoteza koja pokriva sve slučajeve.

Eksterna validnost predstavlja verovatnoću da se rezultati istraživanja primene jednako dobro i na veću populaciju predstavljenu odabranim ispitanicima (Donmoyer, 2008). U naturalističkoj paradigmi, ovaj aspekt opisuje se pojmovima komparabilnosti i prenosivosti (Eisenhart & Howe, 1992: 647). Procenom tipičnosti situacije u vezi sa učesnicima i sredinom u kojoj je istraživanje vršeno, moguće je uporediti dobijene podatke sa drugim grupama, i ukazati na to kako se dobijeni podaci mogu preneti na druge sredine i kulture (LeCompte & Preissle, 1993: 348).

Kao što je već rečeno istraživač je u kvalitativnim istraživanjima ključni instrument te ovakvo viđenje implicira postojanje višestrukih istina i stvarnosti. Pouzdanost ovakvog instrumenta može se onda definisati stepenom poklapanja onoga što istraživač opisuje i onoga što se zaista dešava u spoljašnjem svetu, tj. stepenom verodostojnosti i opširnosti opisanog (Bogdan & Biklen, 1992: 48). Radi potvrđivanja pouzdanosti autori predlažu eklektični izbor metoda, istraživača, interpretacija i perspektiva, tj. triangulaciju. Ovo, u kombinaciji sa detaljnim opisima metoda i dobijenih podataka sa dovoljno širine i dubine, osigurava kvalitativnim istraživanjima validnost i pouzdanost (Lincoln & Guba, 1985: 108-9)

5. Zaključak

Iako postoji određena stigma u vezi sa intervjuom kao naučnom metodom posebno u okvirima našeg regiona, intervju predstavlja važnu istraživačku metodu. Putem intervjuja istraživane pojave u oblasti društveno-humanističkih nauka se mogu objasniti dubinski i to iz ugla predmeta svojih istraživanja – ljudi. Kao metoda naturalističke naučne paradigme, intervju je subjektivna i opisna metoda koja zahteva veliko vremensko i mentalno angažovanje, znanje i veštinu istraživača. Međutim, i pored svojih problematičnih aspekata, za rasvetljavanje društvenih pojava i ljudskog bivstvovanja, intervju daje podatke od neprocenjive važnosti. Uz preduzimanje mera zasnovanih na utemeljenoj teoriji, istraživanja u koje je uključen intervju postižu visok stepen validnosti, te se i zaključci ovih istraživanja mogu smatrati relevantnim i validnim.

Literatura

- Ayres, L. (2008). "Semi-Structured Interview." *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. SAGE Publications. http://www.sageereference.com/research/Article_n420.html. (pristupljeno 7. 12. 2008.)
- Beck, R.N. (1979). *Handbook in Social Philosophy*. New York: Macmillan.
- Boring, E.G. (1953). The role of theory in experimental psychology. *American Journal of Psychology*, 66, 169–84.
- Bogdan, R.G. and Biklen, S.K. (1992). *Qualitative Research for Education* (second edition). Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Brenner, M., Brown, J. and Canter, D. (1985). *The Research Interview*. London: Academic Press Inc.
- Brinkmann, S. (2008). "Interviewing." *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. SAGE Publications. http://www.sage-ereference.com/research/Article_n239.html. (pristupljeno 7. 12. 2008.)
- Cohen, L., Manion, L. i Morrison, K. (2005). *Research Methods in Education*. London and New York: Routledge.
- Creswell, J. W. (2008). Mixed Methods Research. *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. SAGE Publications. http://www.sage-ereference.com/research/Article_n269.html. (pristupljeno 7. 12. 2008.)
- Cuff, E.G. and Payne, G.C.F. (eds) (1979). *Perspectives in Sociology*. London: George Allen & Unwin.
- Denzin, N.K. (1970). *The Research Act in Sociology: a Theoretical Introduction to Sociological Methods*. London: Butterworth
- Donmoyer, R. (2008). "Quantitative Research." *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. SAGE Publications. http://www.sage-ereference.com/research/Article_n361.html. (pristupljeno 7. 12. 2008.)
- Eisenhart, M.A. and Howe, K.R. (1992). Validity in educational research. In M.D. LeCompte, W.L. Millroy and J.Preissle (eds) *The Handbook of Qualitative Studies in Education* (643–80). New York: Academic Press.
- Eisner, E. W. (1991). *The Enlightened Eye. Qualitative Inquiry and teh Enhancement of Educational Practice*. New York: Macmillan Publishing.
- Firmin, M. W. (2008a). "Unstructured Interview." *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. SAGE Publications. http://www.sage-ereference.com/research/Article_n475.html. (pristupljeno 7. 12. 2008.)
- Firmin, M. W. (2008b). "Structured Interview." *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. SAGE Publications. http://www.sage-ereference.com/research/Article_n435.html. (pristupljeno 7. 12. 2008.)
- Habermas, J. (1972). *Knowledge and Human Interests* (trans. J.Shapiro). London: Heinemann.

- Kerlinger, F.N. (1970). *Foundations of Behavioral Research*. New York: Holt, Rinehart & Winston
- Kierkegaard, S. (1974). *Concluding Unscientific Postscript*. Princeton: Princeton University Press.
- Kvale, S. (1996). *Interviews*. London: Sage Publications.
- Lave, J. and Kvale, S. (1995). What is anthropological research? An interview with Jean Lave by Steiner Kvale. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 8 (3), 219–28.
- LeCompte, M. and Preissle, J. (1993). *Ethnography and Qualitative Design in Educational Research* (second edition). London: Academic Press Ltd.
- Lewis, A. (1992). Group child interviews as a research tool. *British Educational Research Journal*, 18 (4), 413–21.
- Lin, N. (1976). *Foundations of Social Research*. New York: McGraw-Hill.
- Lincoln, Y. S. i Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Beverly Hills, London, New Delhi: Sage Publications.
- Mishler, E.G. (1986). *Research Interviewing: Context and Narrative*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Morrison, K.R.B. (1993). *Planning and Accomplishing School-centred Evaluation*. Norfolk: Peter Francis Publishers.
- Oldroyd, D. (1986). *The Arch of Knowledge: an Introductory Study of the History of the Philosophy and Methodology of Science*. New York: Methuen.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. 3rd edition. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Roszak, T. (1970). *The Making of a Counter Culture*. London: Faber & Faber.
- Simons, H. (1982). Conversation piece: the practice of interviewing in case study research. In R. McCormick (ed.) *Calling Education to Account*. London: Heinemann, 239–46.